

A nevelői lélek belső tragikuma

A nevelő léleknek több tragikus vonása van. *Quem dii odere, paedagogum fecere*, hangoztatják már az antiquitas óta. Gondolnak itt elsősorban arra a sok bosszúságra, kellemetlenségre, ami a nevelőt éri. Sokszor emlegetik azt is, hogy a nevelő tulajdonképpen szizifuszi munkát végez. „Danaidák hordaját töltögetjük“ — mondotta a közelmúlt egyik nagy tanítómestere. S végül a nevelés-elmélet is fölveti a kérdést: nevelhető-e egyáltalán az ember? vagy talán az öröklés mindent meghatároz? S vannak, akik a nevelés lehetőségét teljesen tagadják.

Mi azonban most nem ezekkel a tragikus vonásokkal szeretnénk foglalkozni. Nem a nevelés eredményességének kétes voltából származó szorongató céltalanság-érzetre akarunk rámutatni, sem arra a sok bosszantásra, kellemetlenségre, melyek egyes nevelők lelkét, kik nem tudják a növendékkel való bánásmódnak nyíltját megtalálni, keserűvé, néha — *horribile dictu* — bosszúállóvá teszik. Hiszen a nevelők többségének mégis megvan az evidens tapasztalati élményanyaga, amelyből világosan látja a nevelés sokban eredményes voltát, s a legtöbben mégiscsak hamarosan fölébe emelkednek a növendékek diákos csintalanságain való *igazi*, belső fölháborodásnak. S akkor már — ha a növendék észreveszi, hogy nevelője tulajdonképpen belső énjében sebezhetetlen, vagyis nem bosszantható — a fegyelmezés eszközeinek egyéni alkalmazásával elvileg a kérdés mindig megoldható.

Mi most nem ezekkel a tragikus vonásokkal óhajtunk foglalkozni. Egy másik mozzanatra, a nevelő lelkének legbensőbb valójára szeretnénk rámutatni s a vele kapcsolatos belső tragikumra.

A nevelő léleknek a növendékkel szemben alapvető, talán szabad mondanom: totális attitűdje, hogy szereti a növendéket. Fakad ez a szeretet elsősorban abból a megértésből, hogy a felnőtt, harmónikus, kiegyensúlyozott lélek látja a fejletlen emberke vergődését a fizikai síkon is, a lelkiekben is, a maga fejletlensége és tapasztalatlansága miatt szükségyszerűen. Tehát a nevelő segíteni akar a növendéken: kibontakoztatja erőit, átsegíti a nehézségeken, közli vele a maga tapasztalatait, s mindennek segítségével fölfelé emeli, magasabb életszintre, boldogabbá akarja tenni. Természetesen a nevelő ma már nem hisz annak a naív elképzelésnek, amely a gyermek „boldogságáról“ beszél. Már Aristoteles óta, a mélyebben gondolkozók tisztában vannak ennek a tételnek naivságával. A modern lélektan exakt módon is rámutatott a gyermeki lélek rengeteg disszonanciájára, mely szükségképpen a fejletlenségével, illetőleg a fejlődéssel, átalakulással jár. (Pl. a pubertas-kor zavarai.) S mint-hogy a gyermek nem boldog, — legfeljebb rövid ideig, s utána rögtön a legnagyobb boldogtalanságba csaphat át egészen kicsiny, „gyerekes“

okok miatt — továbbá sok külső hatással szemben védtelen, sok bonyomást nem tud feldolgozni, mely terheli vagy ijeszti őt, tehát rászorul a nevelőre. A nevelő mindezt tisztán látja, felébred benne a védelmező szeretet. Továbbá azt is látja, hogy sok problémán átesett már, amiben a növendéke épen szenved, s ezeken át akarja segíteni, tehát vezeti, oktatja, neveli. Az oktatás és a nevelés természetesen a legbensőbb kapcsolatban van egymással, mint a modern neveléstudomány ezt világosan megállapította. Hiszen nincs oktatási anyag, melynek nevelési vonatkozása, s nincs nevelési mozzanat, melynek valami oka, „ratioja“ ne lenne. Ezt természetesen alkalmas időpontban a növendékkel is közölni kell.

A nevelésnek tehát legbensőbb rugója a szeretet, mely a kifejlődött embert, a nevelőt arra ösztönzi, hogy növendékét, a fejlődőt, a fejlődés, átalakulás zavaaraiban szenvedőt segítse. Véleményünk szerint nem lehet jó nevelő az, aki a növendékét nem szereti. S a fentemlített értelemben minden növendékét szeretnie kell.

Mit tapasztalunk a növendékek részéről? Vajjon azok is szeretik-e nevelőjüket? Vajjon mindnyájan szeretik-e őt?

Erre az utolsó kérdésre a legkönnyebb felelni: szinte kizárt eset, hogy valamennyi növendék szeresse nevelőjét. Sőt olyan is akad, aki gyűlöli nevelőjét, bár ez elég ritka határeset. De a legtöbben, — ha őszinték akarunk lenni önmagunkkal szemben — félnek tőle, vagy közömbösek iránta. Egyesek akadnak azután, akik valóban jó érzéssel gondolnak nevelőjükre, sőt talán szívből szeretik is őt. De még ezek is sokszor visszahúzódnak, ha a nevelő közeledik feléjük, elkerülnek az utcán például, hacsak lehet észrevétlenül elkerülni, stb.

Miért? Mi lehet ennek az oka? Nem akarok most arra kitérni, hogy természetesen mi nevelők sem vagyunk egészen tökéletesek, gyarlóságok sajnos, mint mindenütt, bőven akadnak bennünk is; de az bizonyosnak látszik, hogy ez az általános jelenség — a nevelő nem szeretése, kerülése — nem ezek miatt a gyarlóságok miatt van. Épen ellenkezőleg: a nevelő kiválósága miatt. Mit értsünk ezen? A nevelő t. i. szükségképen mindig bizonyos lelki magaslatot, értelmi és etikai nivót képvisel a növendék előtt. Ez az idegenkedésnek legbensőbb alapja. A nevelő — ha igazán az — mindig valami ideált képvisel, s ez az ideál kötelez, követel. A növendékben rögtön felébred a nivókülönbség tudata, ez szorongó érzéssel tölti el, különösen azért, mert a nevelő is tudatában van ennek, sőt kénytelen ezt a növendéknek is számtalanszor tudatába idézni. Sőt űzi, hajtja fölfelé, a fejlődés sokszor meredek, rögzös útján; ha nem is mondja ki, *szükségképen* önmagát állítja állandóan példaképnek.

A nevelő megjelenése tehát rögtön lelkiismeretfurdalást jelent: vajjon elvégeztem-e a kötelességem, mi lenne, ha most megítélnének engem, stb. Erről, sajnos, a nevelő nem mondhat le. Hiszen legfőbb kötelessége, hogy *felébressze* növendékeiben a lelkiismeret szavát, mert ez a haladás biztosítója. Önismeret, lelkiismeret s mindakettő a lélek szenvedésével is jár; ez a lelki fejlődés, sőt minden emberi haladás velejárója.

A nevelő — sajnos — nem tehet úgy, mint némely édesanya teszi — az igaz, hogy tulajdonképpen helytelenül — hogy mindent megbocsát gyermekének. Az édesanyák sok családban, ahol a férfi képviseli a szigorúságot és erélyt, sokszor abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy a meg- és elítélés, továbbá a büntetés nem az ő szerepük, hanem az apáé. Ők lehetnek mindig megértők és megbocsátók. Ez is egyik oka sokszor az édesanya iránt való különösen édes és meleg szeretetnek. A nevelő azonban legfeljebb csak az apa szerepét vállalhatja, sőt azt sem, hiszen a távolság természetesen sokkal nagyobb. Neki mindenképpen tartania kell a törvényt; ha megbocsát is, a bűnhődést ritkán engedheti el. Ha netalán abba a hibába esik, hogy a bünt is elnézi, — vége van! Nem becsülik többé növendékei s ennek a becsülésnek, tekintélynek alapja mindig egy kis félelem is. A nevelő képviseli a törvényt, s a törvénynek feltétlenül érvényesülnie kell. Ezért félnek tőle még azok is, akik szeretik őt: ebben van legbelsőbb tragikuma.

A nevelő tisztában van azzal, hogy az ember, mint erkölcsi lény, sohasem kész, befejezett egész. Az emberi lelki fejlődés legmagasabb pontja éppen ez az alázat: tudja, hogy nem befejezett, tudja, hogy gyarló még sok tekintetben, tehát gyúrni, mintázni, faragni kell önmagát s ez egyúttal szenvedéssel is jár. Ő éppen erre a csúcsra akarja növendékeit is fölvezetni; soha sem megelégedni, mindig úzni, hajtani magunkat a többre, a szebbre, a nemesebbre. Neki magának is tartania kell a nívót állandóan, még ha véres verejtékébe kerül is. Igaz, hogy más embernek is ez az útja, de a nevelő felelőssége százszoros, mert az élen áll, a lelki vezérség kemény útját választotta, az ő útját még hozzá százszorosan ellenőrzi is. Jaj neki, ha a növendéke észreveszi, hogy elveiből enged! Vége a hitásának s nem árulhatja el azt sem, mennyire szereti a növendékeit. Hogy szeretne nekik sokszor teljesen megbocsátani, hogy szeretne velük egészen közvetlen, egészen őszinte lenni, egészen ember lenni! Nem teheti ezt meg tulajdonképpen soha; mert a növendék mindig fejletlenebb a nevelőjénél és nem értheti meg teljesen őt. Visszaélne a nevelő jóságával. A növendék nem érti meg, nem értheti meg a nevelő barátságát. Nem érti, hiszen még nem láthatja át az emberi lét tragikus viaskodását az igazság és szeretet között. *Mert lényegében erről van szó.* A nevelő képvisel bizonyos etikus igazságtartalmat feltétlenül és kérélnthetetlenül. Ebből nem engedhet, mert éppen ez a nevelés lényege. Ha engedne, megszűnne nevelő lenni. Lehetne ismerős, vagy talán barát is, de nevelő többé nem. Viszont kétségtelen, hogy hosszas, néha évtizedes együttlét után a nevelő többre kívánczik, mint egyszerű megbecsültetésre és tiszteletre. Szeretné a növendék teljes bizalmát elnyerni, szeretne jóbarát lenni. Ez talán sohasem sikerül teljesen. Mindig közöttük áll a megítélésnek és elítélésnek számtalan esete, amelyben tulajdonképpen a nevelés folyik. Ez zavarja állandóan a kialakuló lelki barátság hangulatát. Ezt csak általában egészen kivételes egyéniségű nevelők és lelkiekben egészen magasra emelkedett növendékek tudják áthidalni. Az ilyen esetek enyhítik a nevelő szomorú belső tragikumát, aki kénytelen látni, hogy növendékeinek legnagyobb része értetlenül, sőt egyesek talán ellenségesen állnak a legnagyobb lelki erő-

fészítéseivel szemben is. Később, évek, néha évtizedek múlva, mikor már a növendék is mélyebben átlátja az emberi sorsot: már többen értik meg nevelőjüket is. De akkor már gyakorlatilag régen megszűnt a nevelő és növendék viszonya s akkor kezdődik csak — sajnos nagyon későn — a nevelők igazi fölismerése és helyes értékelése.

Papp János.

A középiskola mint intézmény és a társadalom*

A Magyar Középiskolának 1933. évi 11—12. számában Zibolen felveti és fejtegeti azt a kérdést, vajjon a gimnázium teljesen függ-e a társadalomtól, mint mindenkori érdekeinek kiszolgálója, vagy bizonyos függőség mellett van-e önálló léte és élettartalma is. Gyakorlati célokat szolgáló mondanivalómban ezt a kérdést csak futólag érintem. E helyett először is röviden vázolom a *társadalom szerepét középiskolák alapításában*, illetőleg azok földrajzi elhelyezésében.

Ismeretes, hogy régebben lóuraink, felekezetek, községek, testületek vállvetve alapítottak középiskolákat és szerető gonddal kísérték működésüket. Ez az áldozatkészség idővel erősen megcsappant, talán ugyanabban a mértékben, amilyenben az állam ráeszmélt kulturpolitikai jogaira és kötelességeire. Igen sok iskolafenntartó átadta iskoláját az államnak, mások az államsegély fejében befolyást engedtek az államnak tantervben, módszerben, belső rendben és személyi ügyekben is. A kor színvonalának megfelelő középiskola fenntartása manapság igen sok költséggel jár, melynek csak kis hányada térül meg a tanulóktól szedett díjakból. Ennek következménye, hogy ahol az újabb évtizedekben községek a maguk költségén vagy nagylelkű adományokból új gimnáziumot alapítottak, ott az elérendő államsegély reménye is jelentős ható tényezőnek bizonyult.

Az alapítók természetesen első sorban a maguk hozzátartozóinak, a községbelieknek, hitsorsosaiknak kívánnak szolgálatot tenni. Ahol társadalmi mozgalom indult meg arra, hogy ott *állami* középiskola létesüljön, természetesen néhány család gyermekének helyben való taníttatása, az idegenből jövő tanulók ellátásából, a tanári családok lakbéréből, vásárlásaiból, iskolai épület emeléséből az iparra és kereskedelemre háruló jövedelem, a város művelt elemeinek szaporodása a fő indító ok. Sokszor az a jelszó, mely szélesebb körökben növeli a mozgalom népszerűségét, hogy a község a maga gyermekeiből kapja jövedő vezetőit. A középiskolát azért óhajtják, mert „úri” iskola és emeli a környék szemében az illető város tekintélyét. Régi tapasztalat, hogy hogy sokszor nem a kultúr-szükséglet, a gimnáziumi oktatásra alkalmas tanulók nagy száma teremti meg a középiskolát, hanem a középiskola pusztán avval, hogy helyben van, sok szülőt arra bír, hogy a

* 1938 febr. 12-én a tanulmányi felügyelői értekezleten Szegeden elhangzott előadás második része.